

KURBAN: ALLAH'A YAKIN OLMA ÇABASI

Berâ' diyor ki, "Hz. Peygamber'i (sav) hutbe verirken dinledim, şöyle buyurdu: *'Bugün ilk işimiz, (bayram) namazı kılmak, sonra dönüp kurban kesmektir. Kim böyle yaparsa sünnetimize uymuş olur.'*" (B951 Buhâri, İdeyn, 3)

Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: *"Âdemoğlu kurban günü Allah katında kurban kesmekten daha sevimli olan bir amel işlemez. Kurban, kıyamet günü boynuzları, kılları ve tırnaklarıyla (sevap olarak) gelir. Kurban, henüz kanı yere düşmeden, Allah tarafından kabul edilir. Bu sebeple kestiğiniz kurbanlarla nefsinizi arındırın."* (T1493 Tirmizî, Edâhi, 1)

Şeddâd b. Evs diyor ki, "Ben iki şeyi Resûlullah'tan (sav) belledim. O şöyle buyurdu: *"Allah her şeyde güzel davranmayı farz kılmıştır. Şu hâlde siz (savaşa düşmanı) öldürdüğünüzde, (işkence etmeden) güzelce öldürün. Bir hayvanı kestiğinizde de kesimi güzelce yapın. (Biriniz hayvan keseceği zaman) bıçağını bilesin ve kestiği hayvanı rahatlatın!"* (M5055 Müslim, Sayd ve zebâih, 57; D2814 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 10-11)

Câbir b. Abdullah anlatıyor: Resûlullah (sav) bir bayram günü kurban olarak iki koç kesti ve onları kibleye doğru yatırdığı zaman şöyle dedi: *"Ben hanif (hakka yönelmiş) olarak, yüzümü gökleri ve yeri yaratan (Allah)'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim. Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim. Allah'ım (bu kurban) sendendir ve Muhammed ile ümmeti tarafından senin (rızan) için sunulmuştur."* (İM3121 İbn Mâce, Edâhi, 1; D2795, Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 3-4)

Zeyd b. Erkam anlatıyor: Resûlullah'ın (sav) ashâbı, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu kurbanlar nedir?" dediler. Resûlullah, *"Babanız İbrahim'in sünnetidir."* diye cevap verdi. (İM3127 İbn Mâce, Edâhi, 3; HM19498 İbn Hanbel, IV, 368)

Tarih, Hicret'in ikinci senesi, Zilhicce ayının onunu göstermekteydi. Peygamber (sav), Yesrib'in Medine-i Münevvere'ye dönüşmesinden sonra ashâbıyla birlikte ilk kez Kurban Bayramı kutlayacaktı. İlk defa Allah adına kurbanlar kesilecek, Müslümanlar birlik ve dirlik içinde bayram yapacaklardı. Ensar-Muhacir kardeşliğinin ardından yardımlaşma ve dayanışmanın güzel bir örneği daha sergilenecekti. İslâm'ın bayramlarından birini daha kutlamanın heyecan ve coşkusu büyük küçük herkesi sarmıştı.

Kurban Bayramı sabahı Yüce Peygamber ashâbına kıldıracağı bayram namazına hazırlanmaktaydı. Güneşin yükselişiyle birlikte bayram namazı için önceden tespit ettiği açık alandaki musallâya (namazgâha) doğru ilerlemeye başladı. Yol boyu giderken henüz vakti gelmediği hâlde aceleyle kesilmiş kurbanlar dikkatinden kaçmadı.

Allah Resûlü, bayram heyecanını yaşamaları, dua ve hutbeden yararlanmaları arzusuyla genciyle yaşlısıyla bütün kadınların da bayram sabahı namazgâha gelmelerini emretmişti. ^{(B974}

Buhâri, İdeyn, 15; M2054 Müslim, Salâtü'l-ideyn, 10)

Namazgâha varınca oradakilere selâm verdi. Kendisine verilen bir bastona veya yaya dayanarak Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra ^(HM18682 İbn Hanbel, IV, 283) ashâbına şöyle seslendi: *“Bugün ilk işimiz, (bayram) namazı kılmak, sonra dönüp kurban kesmektir. Kim böyle yaparsa sünnetimize uymuş olur.”* ^(B951 Buhâri, İdeyn, 3)

Her zamanki huşû ile kadın-erkek, genç yaşlı, çoluk çocuktan oluşan ashâbına bayram namazını kıldırdı. Sonra kurbanla ilgili önemli mesajlar verdiği hutbesini irad etti.

Bayram hutbesinde Kutlu Elçi, Yüce Allah'ın kurban günlerini Müslümanlar için bayram ilan ettiğini ve kendisinin de bunu kabul etmekle emrolunduğunu belirtti. ^(D2789 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 1) Bayram günlerini, (oruç değil) yeme-içme ^(M2677 Müslim, Siyâm, 144) ve Allah'ı zikretme günleri olarak niteledi. ^{(N4235}

Nesâi, Fer' ve atîre, 2) Bayramda çeşitli kurbanların kesilmesi ve yoksulların doyurularak sevindirilmesi yönünde ashâbını şu ifadeleriyle teşvik etti: *“Âdemoğlu kurban günü Allah katında kurban kesmekten daha sevimli olan bir amel işlemez. Kurban, kıyamet günü boynuzları, kolları ve tırnaklarıyla (sevap olarak) gelir. Kurban, henüz kanı yere düşmeden, Allah tarafından kabul edilir. Bu sebeple kestiğiniz kurbanlarla nefsinizi arındırın.”* ^(T1493 Tirmizî, Edâhi, 1)

Sonra sözü, namazgâha gelirken gördüğü kesilmiş koyunlara getirdi: *“Kim kurbanını bayram namazından önce kestiye onun yerine bir koyun kessin. Kim de henüz kesmediyse kurbanını Allah'ın adıyla kessin!”* ^(M5064 Müslim, Edâhi, 1)

Acele edip kurbanını bayram namazından önce kesenlerden birisi de sahâbeden Berâ' b. Âzib'in dayısı Ebû Bürde b. Niyâr idi. Misafirlerine ve komşularına karşı ikram ve cömertliğiyle bilinen bu sahâbî, ayağa kalkarak kendisinin niçin acele ettiğini dile getirdi: *“Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi ben bu günün yeme-içme günü olduğunu, yoksul komşularımın ihtiyacı olduğunu düşünerek kurbanımı namazdan önce kestim ve etinden hem kendim yedim, hem de aileme ve komşularıma ikram ettim.”* Resûlullah (sav), *“Bu, kurban değil, et için kesilen bir koyun olmuş.”* ^(B955 Buhâri, İdeyn, 5) buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bürde tekrar kalktı ve *“Bende bir yaşını doldurmamış fakat iki koyundan daha iyi bir oğlak var, benim için bu yeterli mi?”* diye sordu. Resûl-i Ekrem de, *“Evet, ama senden başka bir kimse için bu yeterli olmaz.”* buyurarak ona ruhsat verdi. ^(M5070 Müslim, Edâhi, 5; B984 Buhâri, İdeyn, 23; B5561 Buhâri, Edâhi, 12) Namaz ve hutbenin

ardından artık sıra kurbanları kesmeye gelmişti. Peygamber Efendimiz, müsait oluşunu dikkate alarak, namazı kıldırıldığı yeri aynı zamanda kurban kesim alanı olarak kullandı. Hatta daha sonraları da orayı kesim yeri olarak kullanmaya devam etti. (N4371 Nesâi, Dahâyâ, 3, B5552 Buhâri, Edâhi, 6)

Rahmet Elçisi, hayvanların kesimi esnasında onlara eziyet verilmemesi için, gerekli uyarılarda bulunmayı da ihmal etmedi. Allah'ın her konuda 'ihsân' ile yani güzellikle davranmayı farz kıldığını, hayvanların kesiminin de en güzel bir biçimde yapılması gerektiğini hatırlattı. (M5055 Müslim, Sayd ve zebâih, 57; D2814 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 10-11) Bu nedenle, bıçağın iyice keskinleştirilmesi, hayvana gösterilmemesi, kesim işinin hızlı yapılması ve böylece hayvanın fazla acı çekmeden can vermesinin sağlanması talimatını verdi. (İM3172 İbn Mâce, Zebâih, 3) Bizzat kendisi de iyi kesmesi için bıçağını bilettirdi. (M5091 Müslim, Edâhi, 19) Sonra kurban olarak kesmesi için kendisine iki koç getirildi. Onları kıbleye doğru yatırdı. Keserken besmele çekti, tekbir getirdi (B5558 Buhâri, Edâhi, 9; M5087 Müslim, Edâhi, 17) ve şöyle buyurdu:

“Ben hanif (hakka yönelmiş) olarak, yüzümü gökleri ve yeri yaratan (Allah)'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim. Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim. Allah'im (bu kurban) sendendir ve Muhammed ile ümmeti tarafından senin (rızan) için sunulmuştur.” (İM3121 İbn Mâce, Edâhi, 1; D2795, Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 3-4)

Allah Resûlü'nün âyetler ihtiva eden (Bkz. En'am 6/79, 162-163) bu duası, İslâm'daki kurbanlar ile Câhiliye dönemindeki kurbanlar arasındaki en önemli farkı göstermekteydi. Asırlardır kurbanlar putlara adanmış, şirk içerisinde kesilmişti. Şimdi ise, sadece yaratan Allah'ın adıyla, O'nun adına kurban ediliyorlardı. Ardından Peygamber Efendimiz, *“Allah'im (bu kurban) sendendir ve Muhammed ile ümmeti tarafından senin (rızan) için sunulmuştur.”* dedi. (İM3121 İbn Mâce, Edâhi, 1)

Hz. Peygamber'i kurban keserken gören arkadaşları sordu: “Ey Allah'ın Resûlü! Bu kurbanlar nedir?” Efendimiz (sav), *“Babanız İbrahim'in sünnetidir.”* diye cevapladı. Sahâbe, “Peki, bu kurbanlardan dolayı bize ne kadar sevap var?” diye sorunca Resûl-i Ekrem, *“Her kıla karşılık bir sevap.”* buyurdu. Sahâbe, “Ya yünlü (koyun-keçi) olursa?” deyince Resûlullah (sav), *“Yünden de her bir kıla karşılık bir sevap vardır.”* cevabını verdi. (İM3127 İbn Mâce, Edâhi, 3; HM19498 İbn Hanbel, IV, 368)

Belki de ilk Kurban Bayramı olduğundan, o gün Medine'ye dışarıdan birçok misafir gelmişti. O sene kıtlık vardı, gelenlerin çoğu aç ve yoksuldu, doyurulmaları gerekiyordu. Onların bu durumunu dikkate alan Rahmet Peygamberi, kurban etlerinin misafirlere ikram edilerek üç gün içerisinde tüketilmesi talimatını verdi. Hatta kurban etlerinin üç günden sonra sahipleri tarafından yenilmesini yasakladı. (D2812 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 9-10) Böylece aç ve muhtaç kardeşlerinin bayramı tam anlamıyla yaşamalarını sağladı. Hatta bu misafirlerin içler acısı durumlarını gören Hz. Peygamber, bayram namazından sonra Bilâl-i Habeşî ile birlikte hanımların yanına vardı.

Onlardan bu yoksullar için yardım talep etti ve bilezik, gerdanlık, küpe ve benzeri birçok ziynet eşyası topladı. (HM18682 İbn Hanbel, IV, 283)

Ertesi yıl sahâbeden bazıları söz konusu uygulamanın devam edip etmeyeceğini sordu. Efendimiz, “Kurban etlerini üç günden sonra tüketmek üzere ayırmanızı yasaklamıştım. Fakat Allah size bolluk verdi ve hayırlara kavuşturdu. Dolayısıyla o etlerden yiyebilir, sadaka olarak verebilir ve istediğiniz kadar da kendiniz için ayırabilirsiniz.” buyurdu. (N4235 Nesâi, Fer’ ve atire, 2; M5114 Müslim, Edâhi, 37)

Aslında ilgili uygulama, kurban kesenlerle kesmeyenlerin et tüketiminde denk olmaları amacına matuftu. Kurban kesen sayısının artması durumunda istenildiği kadar yenilir, yedirilir ve saklanabilirdi. (T1510 Tirmizi, Edâhi, 14) İhtiyacın fazla olması hâlinde ise, tekrar Hz. Peygamber’in uygulamasına benzer bir tutum sergilenecekti.

Hz. Âişe’ye göre söz konusu yasak, haram kılmaya yönelik değildi. Hz. Peygamber zenginlerin bu etlerle fakirleri doyurmasını istemişti. (B5438 Buhâri, Et’ime, 37) Nitekim bazı rivayetlerde, ilgili yasak üzerine Medine’deki bazı Müslümanlar, çoluk çocuk ve hizmetçileri bulunduğunu dile getirince, yemeleri, yedirmeleri, saklamaları yahut biriktirmeleri doğrultusunda Peygamber Efendimizin onlara ruhsat verdiği de anlatılır. (M5108 Müslim, Edâhi, 33)

Daha sonraki yıllarda Hz. Peygamber’in kurban etlerinden bir kısmını terbiye ettirdiği veya kurbanların ayaklarını kurutarak paça olarak sakladığı, 10-15 gün, hatta bir ay sonra dahi tükettiği olmuştur. (B2980 Buhâri, Cihâd 123; M5112 Müslim, Edâhi, 36, N4437 Nesâi, Dahâyâ, 37)

Kurbanı, varlıklı kimselerin yapacağı bir ibadet olarak gören Allah Resûlü, yoksulların kurban kesmesine sıcak bakmazdı. (N4370 Nesâi, Dahâyâ, 2) Hz. Peygamber’in Arafat vakfesinde söylediği rivayet edilen ve sadece Mihnef b. Süleym’den nakledilen, “her ev halkına, her yıl bir kurban gerektiğini” ifade eden hadis hem zayıftır, (NR4/207 Cemâleddin ez-Zeylai, Nasbu’r-râye, IV, 207-208) hem de mensûh yani hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. (T1518 Tirmizi, Edâhi, 19; D2788 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 1) Malî durumu müsait olup da, Kurban Bayramı’nda kurban kesmeyen kimseler hakkında “namazgâhımıza yaklaşmasın” buyrulduğunu nakleden (İM3123 İbn Mâce, Edâhi, 2) zayıf rivayet ise, bir dışlama ifadesi olarak değil, kurban kesmeye teşvik amaçlı bir uyarı şeklinde anlaşılmalıdır.

Resûl-i Ekrem’in kurban kesen Müslüman’dan söz ederken ‘Âdemoğlu’ ifadesini kullanması, bize insanlık tarihinde ilk kurban ibadetini yerine getiren Hz. Âdem’in iki oğlunu hatırlatmaktadır. Her ikisi de birer kurban sunmuşlardı da Allah, kendisine karşı gelmekten sakınan oğlun kurbanını kabul etmiş ve onun dilinden, “Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder.” buyurmuştu. (Mâide, 5/27)

Yine Peygamberimizin, kurbanı ‘Hz. İbrahim’in sünneti’ olarak nitelemesi de, İbrahim’in (as) oğlu İsmail’i kurban etmekle sınanmasına bir atıf olsa gerekti. Allah, en sevdiği varlığını,

biricik oğlunu feda etmekten çekinmeyen Hz. İbrahim'i büyük bir kurban göndererek mükâfatlandırmıştı. ^(Sâfiât, 37/101-108) Böylece kurban ibadeti sonrakiler için İbrahimî bir sünnet/gelenek hâline gelmişti.

Kur'an'da yer alan bu örneklerden, tarih boyunca hemen hemen her toplumda kurban ibadetinin var olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu gerçeği, *“Her ümmet için, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine ismini ansınlar diye kurban kesmeyi meşru kıldık.”* ^(Hac, 22/34) âyetiyle dile getirmektedir.

İslâm öncesi Arap toplumunda da çeşitli amaçlarla putlar adına kurban kesme âdeti yaygındı. Câhiliye Arapları, belli zamanlarda Kâbe'deki ve diğer bölgelerdeki putlara olan bağlılıklarını göstermek için kestikleri kurbanların kanlarını putların üzerine döker, etlerini yırtıcı hayvanlar yesin diye dikili taşların üzerine bırakırlardı. Onların yarar sağlayacağı düşüncesiyle ölen kimsenin kabri başında da kurban kestikleri bilinmektedir. İslâm döneminde bu âdet, tevhid inancına aykırı öğelerden temizlenerek Hz. İbrahim'in sünnetine uygun biçimde ihya ve ıslah edilmiş, sosyal işlevler de yüklenerek zenginleştirilmiştir. Putlar için hayvan kurban etme şirk, bu şekilde kesilen hayvanlar da murdar sayılmıştır. ^(“Kurban”, DİA, XXVI, 436)

Kur'an-ı Kerim'de daha çok hac kurbanlarından söz edilir. Bu âyetlerde, kurbanlık hayvanların Allah'ın nişaneleri olması, Allah adı anılarak kesilmesi, onlardan yararlanılması, hem yenilmesi hem de yoksullara yedirilmesi, etlerinin veya kanlarının değil takvanın esas olması anlatılır. Elbette bu hususlar, bayram günlerinde kesilen bütün kurbanlar için fazlasıyla geçerlidir. ^(Hac, 22/28, 36, 37; Bakara, 2/196; Mâide 5/2, 95, 97)

Mekke döneminde inen, *“Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.”* ^(Kevser, 108/2) âyetine rağmen, Resûl-i Ekrem'in Mekke'de kurban kestiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kesin bir şekilde olmaksızın *“kurban kesmekle emrolundum”* şeklindeki rivayetlerde, ^(MA4572 Abdürrezzâk, Musannef, III, 5; HM2081 İbn Hanbel, I, 234) *“venhar”* (kurban kes) emrine bir atıf olabilirse de, âyetteki *“venhar”* emrinin anlamı ve bağlayıcılığı birçok âlim tarafından farklı yorumlanmıştır. ^(KC20/219 Kurtubi, Câmi', XX, 219-222)

Kur'an'da verilen bu temel bilgilerden sonra, kurbanla ilgili detayları, Hz. Peygamber'in Medine'deki uygulamalarından öğrenmekteyiz. Resûl-i Ekrem'in Hicret'in ikinci yılından itibaren Kurban Bayramlarında kurban kesmeye başlaması ve kurbanla ilgili çeşitli açıklamalardan oluşan zengin hadis rivayetleri bu alandaki uygulamaların, fikhî yorum ve değerlendirmelerin zeminini teşkil etmiştir. ^(“Kurban”, DİA, XXVI, 436)

Bilindiği gibi kurbanlık hayvanlar sadece koyun, keçi, sığır, camız ve develerden oluşmaktadır. Peygamber Efendimizden gelen hadislere göre, sığır ve deve, yedi kişi tarafından ortaklaşa kurban edilebilmekte; ^(D2807 Ebü Dâvüd, Dahâyâ, 6,7; T1503 Tirmizi Edâhi, 9) kurbanın en hayırlısının boynuzlu koç olduğu belirtilmekte; ^(D3156 Ebü Dâvüd, Cenâiz 30-31) kurbanlık koyunların bir yaşını doldurmuş

olması gerekmektedir. (M5082 Müslim, Edâhî, 13; D2797 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 4, 5) Ayrıca, sağlıklı olmayan, mesela topal olan, tek gözü kör olan, hastalığı iyice belli olan, zayıf ve cılız olan hayvanlar kurban edilmemekte; (T1497 Tirmizî, Edâhî, 5) muhtemelen ekonomik ihtiyaçlar dikkate alınarak, sütü için beslenen sağmal hayvanların da kurban edilmesi hoş görülmemektedir. (D2789 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 1)

Hiz. Peygamber'in sünnetine sınımsız bağlılığıyla şöhret kazanmış olan Abdullah b. Ömer, organları noksan veya yaşları elverişli hâle gelmemiş olan hayvanları kurban kesmekten çekinir; (MU1032 Muvatta', Dahâyâ, 1) Hiz. Âişe'nin yeğeni Urve b. Zübeyr ise çocuklarına şöyle derdi: "Yavrularım! Hiç biriniz şerefli dostlarınıza lâıyk görmediğiniz hayvanları, hac (veya umre) kurbanı olarak kesmesin. Çünkü Allah, şerefliğin en şerefliisidir ve her şeyin en iyisine lâıyktır." (MU856 Muvatta', Hac, 46)

Yine hadislere göre kurbanlıkların sadece etleri değil, derileri, yünleri, develerin üzerindeki minder gibi değerli eşyalar da fakirlere tasadduk edilir. (B1708 Buhârî, Hac, 113) Kasap ücreti ise, kurban etinden değil, sahibi tarafından ödenir. (M3180 Müslim, Hac, 348; İM3099 İbn Mâce, Menâsik, 97)

Kişi, kurbanını bizzat kesebileceği gibi, vekil tayin etmek suretiyle başkasına da kestirebilir. (MU889 Muvatta', Hac, 59) Nitekim Allah Resûlü de, Hicret'in dokuzuncu senesinde kurbanlık develerini hac emri olarak tayin ettiği en yakın dostu olan Hiz. Ebû Bekir'le Mekke'ye göndermişti. (B1700 Buhârî, Hac, 109) Yine Hiz. Ali, Peygamberimizin yaptığı vasiyet gereği onun adına iki koç kesmişti. (D2790 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 1, 2)

Kurban kesmenin hükmü, sahâbeden beri tartışıl原因miştir. Abdullah b. Ömer'e bu husus sorulduğunda, Resûlullah'ın (sav) Medine'de on yıl kaldığını ve her yıl kurban kestiğini, (T1507 Tirmizî, Edâhî 11) (ona uyararak) Müslümanların da kurban kestiğini ve böylece kurban kesmenin sünnet olduğunu söylemiştir. (İM3124 İbn Mâce, Edâhî, 2) İbn Ömer'in, bu soruya, Kevser Suresi'ndeki "venhar" emrine değil de, Hiz. Peygamber'in devamlı uygulamasına dayanarak cevap vermesi dikkat çekmektedir.

Resûlullah'ın tavsiyelerini eksiksiz dikkate alan ve gereğince amel etme eğiliminde olan sahâbiler, ondan öğrendikleri bu faziletli ibadeti -maddî durumları ölçüsünde- yine ona uyararak yerine getirmeye çalışmışlardır. Ancak zamanla kurban kesme âdeta zorunlu bir yükümlülük gibi anlaşılmaya başlanmış olmalıdır. Bu durum karşısında endişelenen Akabe Biati'ne katılan en genç sahâbî olma şerefine ermiş (Hİ5610 İbn Hacer, İsâbe, IV,524) Ebû Mes'ûd el-Ensârî (Ukbe b. Amr), "Sizin en zenginlerinizden olduğum hâlde, bir vecibe zannedilmesi korkusuyla kurban kesmemeyi düşündüm." (MA8148 Abdürrezzâk, Musannef, IV, 383) şeklinde bir açıklama yapma ihtiyacı hissetmiştir. Hatta diğer bir rivayete göre bu sahâbî, "Zengin olduğum hâlde, komşularımın mutlaka kurban kesmem gerektiğini düşünecekleri endişesiyle kesmiyorum." (MA8149 Abdürrezzâk, Musannef, IV, 383) demiştir.

Yine Rıdvan Biati'ne katılan sahâbîlerden Huzeyfe b. Esîd'in ^(Hf1646 İbn Hacer, İsâbe, II, 43) şöyle dediği nakledilir: “Ben (kurban konusundaki) sünneti bilmeme rağmen ailem beni (birden fazla kurban kestirerek) sıkıntıya soktu. Hâlbuki (evvelden) bir aile, bayramda bir veya iki koyunu kurban ederd. Şimdi (bir iki koyunla yetinirsek) komşularımız bizi cimrilikle itham ediyorlar.” ^(MA8150 Abdürrezzâk, Musannef, IV, 383; İM3148 İbn Mâce, Edâhi, 10) Hâlbuki ben, Ebû Bekir ve Ömer'in bile kurban kesmediklerine şahit oldum.” ^(MA8139 Abdürrezzâk, Musannef, IV, 381)

İstanbul'u şerefliendiren sahâbî Ebû Eyyûb el-Ensârî de ilerleyen yıllarda kurban konusundaki bu gayretin boyutlarını şöyle anlatır: “Resûlullah (sav) zamanında kişi, kendisi ve çocuk çocuğu için bir koyun keserdi. Onun etinden hem kendileri yer, hem de başkalarına yedirirdi. Daha sonra Müslümanlar arasında gördüğün bu övünme durumu ortaya çıktı (birkaç kurban kesmeye başladılar).” ^(T1505 Tirmizi, Edâhi, 10; MU1040 Muvatta', Dahâyâ, 5)

Kurban ile ilgili farklı yaklaşımlar, sahâbe sonrasında da devam etmiştir. Hz. Peygamber'in uygulamasına dayanan Hanefî mezhebi, dinen aranan şartları taşıyan kimselerin kurban kesmesini vacip görürken; diğer mezhepler ise bunu sünnet olarak değerlendirmişlerdir. Netice itibariyle kurban, Hanefî çevrelerde daha canlı bir şekilde uygulanmaktadır.

Kurban, İsmail'in bedeli olduğu için, İslâm geleneğinde bunun nakit olarak bedeli kabul görmemiştir. Sanki kurban bu manada İsmail'in bedelini temsil eden bir fidyenin, İsmail'in Rabbine sunulmasıdır. Kurbanı kurban yapan, Rabbe yaklaşıma vesilesi yapan şey, işte temsil ettiği bu bedeldir. Yeri ve zamanı geldiğinde O'nun yoluna İsmail'in feda edilebileceğinin sembolik olarak gösterilmesi çabasıdır. Ne koçun kanıdır ne de etidir Allah'a sunulan. Bu inancı, bu bilinci, bu samimiyet ve sadakati izhar etmektir asıl olan. İbrahimî iman ve kararlılığı gösterecekler için hedef, O'nun uğruna kurban kestiğini, malını feda ettiğini ispatlamaktır. Putları adına kurbanlar kesenlerin şirkine karşılık, İslâm'da 'sadece Allah adına ve O'nun adıyla O'na gönderilen' bir tevhid sembolüdür kurban.

Kurbanın ibadet boyutu kadar, toplumsal fonksiyonu da önem arz eder. Allah için kesilen kurban ibadetinde, tüketimi itibariyle muhtaç insanların doyurulması gibi pratik bir amaç gözetilir. Buradaki hikmet, Allah rızası ile birlikte yoksulun et ve gıda ihtiyacını karşılamaktır. Böylece kurban, Müslüman toplumda kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu canlı tutar, sosyal adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunur. Zengine malını Allah rızası için harcama ve başkalarıyla paylaşma haz ve alışkanlığını verir; onu cimrilik hastalığından, dünya malına tutkunluktan kurtarır. Neticede fakirleri de bayram günlerindeki sevince ortak ederek, birlik ve kardeşlik içinde huzurlu bir bayram geçirmelerini sağlar. ^{(“Kurban”.}

Hikmet boyutuyla ele alındığında kurban, zengini muhtaç kardeşlerine yaklaştıran önemli bir vesiledir. Komşuları, akrabaları, dostları, yakın olsun uzak olsun kardeşleri birbirine bağlayan ve ruhları kaynaştıran bir ibadettir. Vekâlet yoluyla Afrika'da, Asya'da adını dahi duymadığı birçok yoksul ülkede yaşayan hiç görmediği, tanımadığı, aç ve muhtaç kardeşlerine uzattığı bir eldir. Binlerce kilometre uzaktaki kardeşleriyle yakınlaşmanın, bütünleşmenin, ümmet olmanın adıdır kurban. Yoklukların, afetlerin yaşandığı coğrafyalara ulaşmak, fizikî mesafeleri gönül coğrafyasında aşmak, onların dertlerini paylaşmak, onlara umut ışığı olmaya çalışmaktır. Hatta sadece din kardeşlerine değil, 'Yaratılanı sev, Yaratan'dan ötürü!' felsefesiyle inancı ne olursa olsun muhtaç olan herkese ulaşmaktır!

Kurban, Yüce Yaratıcı'ya yakınlaşmaktır; kurbanlarımız, "kurb" anlarımızdır, yani O'na en yakın olma zamanlarımızdır. Kurban, mukarrebûndan olma çabasıdır, yani takvaya erişme arzusu içinde Yüce Yaratıcı'ya yaklaşanlar arasına girebilme gayretidir. Kurban, takvaya; takva da Allah'a ulaştırır. Nitekim Yüce Rabbimiz hac kurbanlarından söz ederken kurbanların, aslında Allah'ı yüceltme ve O'na şükretme vesilesi olduğunu belirttikten sonra şöyle buyurur:

"(O kurbanların) ne etleri, ne de kanları Allah'a ulaşacaktır. Fakat O'na sizin takvanız ulaşacaktır." (Hac, 22/36-7)

"...Öyleyse kurbanlarınızla arındırın nefislerinizi!" (T1493 Tirmizi, Edâhi, 1)